

JÖRÖS BENCE

TIHANY-APÁTI KÖZÉPKORI FALVA ÉS TEMPLOMA

A vándor, amint elhagyja Balatonfüredet nyugat-délnyugat felé, a mai 71-es út vonalán hamar Tihany bejáratánál találja magát. Ezen a helyen, ha elég figyelmes, a dombok aljában megpillanthat egy titokzatos kis templomocskát. Ez az építészeti emlék az egykori Apáti falu dicsőségét hirdeti. Egy kedves kis falu, amely megszületett, virágzott, majd az idő vasfoga felőrölte.

A Balaton-felvidék középkori kultúrájáról már van valamelyest fogalmunk, de még mindig rengeteg a megválaszolatlan kérdés ezzel kapcsolatban. Az információkat, amik nélkülözhetetlenek a teljes kép megalkotásához, néha olyan nehéz megtalálni, mint azt a bizonyos tűt a szénakazalban. Ennek ellenére tény, hogy a mai Veszprém megye a maga kulturális és történelmi sokszínűségével örökségünk egyik legfontosabb pillérjeként szerepelt mindig is. A megyén belül is kiemelkedően fontos a Balaton-felvidék, mint történelmi táj. Az itt elhelyezkedő települések, ahogy Tihany-Apáti is, egy-egy sejtjét alkotják annak a szerves hálózatnak, amely a gerinceként funkcionál a történelmi-régészeti kutatásoknak. Mikroszkóp alatt vizsgálva ezeket a településeket, további érdekes mikro-, és makroszintű megfigyeléseket tudunk tenni, és következtetéseket tudunk elvonni, amelyek számos, akár mai problémára is közvetetten a választ adhatják.

A középkori Tihany-Apátit a mai *Tihany-Sajkodi* elágazásnál lehet fellelni, a 71-es út kanyarulatánál. A helyszínen, az Apáti templomrom falán egy rövid, összefoglaló történet olvasható a terület történetéről (koordinátái: 46°55'13 É, 17°51'13 K). Délnyugatra *Sajkod* falu, északnyugatra *Aszófő*, délkeletre *Gödrös* és északkeletre *Balatonfüred* települések határolják az egykori falu területét, amely ma az Apáti-hegy tájegységbe tartozik. Ma a helyszín lakatlan, csupán az említett kereszteződés szolgáltat némi átmenő forgalmat. Ha három dimenzióban gondolkodunk, úgy mint: *idő, tér, és adatok*, érdemes lehet az idő tengelye mentén kicsit visszább menni, és nem egyből a középkori történetbe belevágni, jóllehet Tihany-Apáti falva több, mint valószínű, hogy nem létezett az ezt megelőző korokban. Igaz, a faluról, a lakóiról és életükről a középkori források árulnak el a legtöbbet, de az ásatások (és néhány más adat, például a Csúcs-hegyről előkerült bronzkori szórványleletek alapján) feltételeznünk kell, hogy az ember már jóval korábban jelen volt a területen.¹

A vidék története így nem választható el szervesen Pannónia történetétől, a kettőt csak egymás vonatkozásában lehet figyelemmel kíséreni és megér-

teni. A római hódítás korában – bár a pontos adatokról még egyelőre vita folyik – elsősorban itáliai családok, személyek érkezhettek.² Egyes kutatók elképzelése szerint a kiosztott földbirtokokon építkezések kezdődhettek, a lehetőségek minél gyorsabb kiaknázása végett, de az egész rendszer a mezőgazdasági termelésen alapulhatott.³ Valószínűleg a 103-as kettéosztáskor lett újra nagyobb szerepe a Balaton vidékének. A jelenlegi kutatás ugyan nem tud pontos adatokat az ekkor létrejövő két területi egység, *Pannonia Inferior* és *Pannonia Superior* határait illetően, egyes kutatók azzal számolnak, hogy a határvonal valahol ezen a vidéken futhatott. A Balaton-felvidék keleti szegélye *Pannonia Inferior* része lett, a nagyobb része viszont *Pannonia Superior*hoz került.⁴ A *Severus*-korban, 214-ben újabb közigazgatási átszervezés történt, egyes kutatások szerint ekkor a teljes Balaton-felvidéket megkapta *Pannonia Inferior*.⁵ Más kutatók azt állítják, hogy a határvonal *Brigetiotól* nyugatra indult ki, *Arrabona* térségében, és a Balaton keleti végét érintve a Duna vonalával párhuzamosan futott volna lefelé. Azonban a legújabb kutatás – a feliratok elterjedése alapján, amik az *I. Adiutrix* -, vagy a *II. Adiutrix* katonáit, vagy a Balaton-felvidéki villatulajdonosokat említik – a belső határvonalat az *Ad Statuas/Ad Mures* (A mai Ács) és *Arrabona* (Győr) közötti szakaszra tette. Ez egészen a Balaton közepéig futott, így valószínűsíthető, hogy ez a középső partvonal még *Pannonia Inferior*hoz tartozott.⁶ Az i. sz. 3-4. században *Pannonia Prima* és *Valeria* tartományok határa a tó keleti partja mentén húzódott. A római-kor végén ugyanazok a jelenségek játszódtak le itt is, mint a provincia egész területén: 5. században számolni kell a hun jelenléttel, 546 után megjelentek a longobárdok, majd 586. után az avarok is.⁷

Bár a római korban a Balaton-felvidéken nem alakultak ki nagyobb városi gócpontok, vagy városi rangú települések, ennek ellenére sűrű megtelepedéssel kell számolni. A két legnagyobb, és egyben legközelebb eső település *Mogentiana* (Tüskevár) és *Gorsium* (Tác) volt. A régészeti kutatások szerint a terület közel sem mondható szegényes-

nek, több száz lelőhelyről lehet beszélni, főleg közvetlenül a part-menti északi sávban, ugyanis adott volt a kedvező környezet, többek közt például a szőlőtermesztéshez. Az ehhez kapcsolódó objektumok jó része önmagában áll, talán *mansiókkal* lehetnek. Ami biztos adatnak látszik, hogy két fajta teletípussal kell számolni a területen: az egyik csoportba a villák tartoznak. Ezen belül is megkülönböztethetjük a kisebb és a nagyobb villákat, ez utóbbinak a leghíresebb példája *Baláca*, ahol valószínűleg italicus család telepedett meg. Ez a villagazdaság ékes példája a térségben létezett, hasonló jellegű gazdaságoknak. A villa első lakója valószínűleg még egyszerű, vidéki típusban építette fel az épületet. A későbbi birtokosok, alkalmazkodva az időjárási és egyéb körülményekhez, megfelelő módon építette, formálta tovább a villát.⁸ Másik csoportba tartoznak a falusias települések, telepek.⁹ Általában régészeti nyomuk a patakok, források mentén fellelhetőek. Felmerült a lehetősége annak is, hogy ezek a telepek, települések talán egy-egy földbirtokcentrumhoz kötődtek.¹⁰

A Pannonián belüli úthálózat rekonstruálásával már sok kutató foglalkozott. Munkásságuk alapján lehetőség nyílt arra, hogy többfajta úttípust lehessen megkülönböztetni, hasonlóan a Római Birodalomban egyéb helyen fellelhető utakhoz. A források ábrázolnak egy Pannonián átmenő, délnyugat-északkeleti tájolású utat, ami azonban az i. sz. 3.-4. századi *itinerariumokban* nem szerepel. Ennek egyik legvalószínűbb oka az lehet, hogy ennek mentén nem helyezkedett el sok város. Azonban ebből az útból ágaznak majd ki a Balatonfelvidékre vezető utak, illetve ezek mentén a feltárások alapján található a legtöbb villa. Valószínűleg ezt az utat már a római hódítás előtt is ismerhették a *barbaricumban* járó kereskedők.¹¹ Háromfajta úttípust lehetett provinciális és birodalmi szinten is fellelni a jelenlegi kutatás alapján: a főbb, elsőrendű utakat, a másodlagos útvonalakat, és a kisebb, helyi érdekeltégű utakat. A főbb útvonalakkal kapcsolatosan született egy elmélet, mely szerint a mai Budapesttől nézve a fő út végigfutott volna az északi parton Szigligetig, majd tovább, Keszthely felé, de valamivel északabbra.¹² A következő helyeken lehetett római útmaradványokat azonosítani: Balatonyörökön, a római villa irányában fedeztek fel egy kisebb szakasz útmaradványt,¹³ Diszelen a Veszprém–Tapolca–Nagyvázsony főút mentén sikerült egy másik hasonlót azonosítani (ez a középkorban is fontos útvonalnak számított),¹⁴ Gyulakeszin,¹⁵ Kapolcson, az Eger-patak völgyé-

ben;¹⁶ Keszthelyen;¹⁷ Tapolcán, ahol Veszprém, Gyulakeszi, Kékkút és Zánka irányába vezettek utak;¹⁸ Zalaváron;¹⁹ Zánkán a Csorsza-patak völgyi villától Zánka irányába tartó út volt megfogható, mintegy 200 méteres szakaszon;²⁰ Balatonfüzfőn, a római fazekastelepnél;²¹ Litéren;²² Nemesvámoson 50 méteres szakasz volt megfigyelhető²³; Öskүн;²⁴ a bántai kőbányánál;²⁵ illetve Szentkirályszabadja-Romkút lelőhelyen.²⁶ A megye leghosszabban fennmaradt útszakasza kívül esik a Balaton-régió: ez Kemenesszentpéter területén található, ahol több km hosszan 60 cm magas töltéssel maradt ránk a korabeli úthálózat maradványa. Ezen kívül is még számtalan helyen fellelhetőek az útmaradványok, ha más formában nem is, az elnevezésekben: példának okáért a Badacsonyt félkörben megkerülő útnak a „Római út” nevet adták. Nyomvonala egybeolvadt a mai 71-es főút nyomvonalával.

A vízrajz döntő jelentőségű lehet egy adott teletípus kialakításakor. Villáknál például fontos tényező a táj forrásokban gazdag mivolta. Ahogyan más helyeken, a forrásokat itt is a villákhoz, fürdőkhöz vezették el, így biztosítva azok vízellátását.²⁷ A vidék nagy vízrendezési munkálatai Galerius császárhoz (305-311) kötődnek. Ehhez szintén rendelkezésre állt a kőalapanyag a területen.²⁸ A jelenlegi kutatás az ő idejéhez köti a Várpalota és Öskүн közötti Kikeri-tói kőgát –, a sopronkőhidai gátrendszer²⁹ –, illetve a Sió-zsilip létrehozását. Emellett lehetséges, hogy Tihanynál is tevékenykedtek az ő idejében.

A római korban kartográfiai adatok híján kénytelen a kutatás a régészeti, illetve az írásos forrásokra támaszkodni. Idősebb Plinius megemlíti a tavat a Kr.u. 1. század második harmadában, ami egyes elméletek szerint talán mégis arra utalhat, hogy a korszakban egy fontosabb kereskedelmi út futhatott itt végig. A neve: *Lacus Pelso*.³⁰ Nehezíti a kutatási körülményeket az a tény, hogy a Fertőtónak is ez volt a neve, így nehezebb a két tóra vonatkozó adatokat elkülöníteni egymástól.³¹ A vízszintről egymásnak ellentmondó elméletek születtek eddig, de talán az tűnik a legvalószínűbbnek, hogy a maihoz hasonlíthatott, nem volt drasztikus eltérés.³² Természetesen évszaktól is függhetett a vízállás, hiszen ma is előfordulhat, hogy akár fél méteres szintkülönbségről kell beszélni egy-egy adott nyári és tavaszi nap között. Segítséget nyújthat a római települések lokalizálása, de ha ebből sikerülne kirajzolni egy összefüggő vonalat, az is csak a maximum vízszintállást adná meg, a minimumot nem.

Vízrajzi szempontból is fontos, de már a középkori településtörténethez csatolva az apáti területén keresztülfutó árkot kell még megemlíteni, amely mikroregionális szinten a térség történetét befolyásolta. Ezt az árkot a kutatás egy része római ároknak határozta meg, így szerette volna Galerius császár egy csatornával elválasztani a félszigetet a parttól.³³ 1211-es oklevél bizonyítja a meglétét az ároknak, 1416-os pereskedés is kapcsolódik hozzá, miszerint Apáti falu két részre oszlik: az egyik az árkon belüli (tehát a Tihany felé eső rész), míg a másik az árkon kívüli rész.³⁴

A falu korai fejlődése szorosan összefügg Tihany településtörténetével. Az 1211-es összeírásban még nem szerepel, kezdetben a település és a félsziget neve azonos lehetett.³⁵ Az 1267-es oklevél alapján valószínűleg újabb lakók telepedtek meg a területen, aminek következtében új falvak jöttek létre. Szükségessé vált egyfajta megkülönböztetés, így Tihany neve átment a monostorra és a környező lakott területre. A régi település, mely kizárólag csak a tihanyi apátnak adózott, *villa Apáti-ként* tűnik fel.³⁶ Kilenc évvel később, 1276. július 20-án, IV. Kun László uralkodása alatt a királyi kancelláriától megkapta a királyi adószedők és a Zala megyei királyi ispánok bíraskodása alól való mentességet, így csak az apát és tisztjei, a nádor és az országbíró ítélezhettek.³⁷

1283-ban átírták privilegialis alakban az 1276-os oklevelet.³⁸ A fiatal királyra két nagyobb, ellenséges főúri csoport gyakorolt befolyást: a Kőszegiek és a Csákok. Az említett év közepén megbukott a Csákok hatalma,³⁹ és a Kőszegiek foglalták el a helyüket, Tihany várával együtt. Ebben az időben Tihany vára királyi birtok lett, vagyis átírják a 1231. szeptember. 4-én kelt oklevelet, miszerint a király embere és a káptalan megjárta Arács, Kék, Pécsely és Udvari határait.⁴⁰ 1327-ben I. Károly állított ki levelet, miszerint az apátsághoz visszakerült Tihany vára, és kilenc faluja: Apáti, Kövesd, Örvényes, Udvari, Dörgicse, Pécsely, Aszófő, Füred, és Kék.⁴¹ 1333-1336-ban a pápai tizedlajstromok nem említik Apátit, de a körülötte levő falvak (Füred, Aszófő, Vászoly, Pécsely, Kék) papjait a veszprémi egyházmegye zalai főesperessége alá sorolják.⁴² A falu nevével legközelebb 1340-ben lehet találkozni: a falu papja hűséges megbízottja és káplánja a tihanyi apátnak és konventjének. Az említett pap a falu egyetlen álló emlékében mondhatott miséket, amit az 1942-ben állítottak helyre. Síkfödémes hajójú templom lehetett, egyenes szentélyzáródással, falai termésköből készültek. Szenté-

lye dongaboltozatos, északi falában egy fülkével, amit talán a szentségtartó miatt alakítottak ki, az itt található ablak félköríves.⁴³ A templomhajó belmérete: 7,9x5,5m, a téraránya 1,44 a szentélyzáródás nélkül.⁴⁴ Déli és keleti oldalán is látható egy-egy ablak. Nyugati oldalában a karzat gerendáinak fészke található. Patrociniumát nem ismerjük.

Ebben az időszakban ismerünk még egy említést Tihany-Apátival kapcsolatosan: András, a település presbitere, a tihanyi hiteleshely küldöttjeként volt jelen, amikor a veszprémi káptalannak a király egy embere visszaadott egy alsóörsi kondicionárius jobbagyat. Ebből következik, hogy Tihany-Apáti ekkor az apátság birtokában volt.⁴⁵ Csak Zsigmond király idejében történt változás. Ez egyben a falu életének egyik legizgalmasabb szakasza is egyben. Kikerült az apát irányítása alól a vár, a király vette át az igazgatást, aki azonban hű embereinek adományozta. György apát megalékelte ezt, és 1392. október 12-én a királyi kúria elé állt a somogyi konvent által kiállított megbízólevéllel, és hat másik levéllel, hogy birtokjogát igazolni tudta.⁴⁶ A beiktatás megtörtént, Zsigmond király november 22-én jóváhagyta, és 1393. február 16-án Ilsvai Leusták, az új nádor is tudomásul vette, és függőpecséttel véglegesen megerősítette.⁴⁷ A korszak végén azonban Apáti előjárója az ellen tiltakozott, hogy a település visszakerüljön a tihanyi apát alá.⁴⁸

A következő, egyben utolsó korszakban, mely 1393-1534-re tehető, ismét a tihanyi apát birtokolta az egész félszigetet.⁴⁹ Itt ekkor már csak egyetlen településsel, Apátival lehet számolni. A tihanyi apátság birtokhatára azonban túlnyúlt a félsziget határát is jelképező árkon, és Aszófő felé folytatódott.⁵⁰ Fontos információ, mivel az árkon túli területek terméséből a tizedet a veszprémi káptalan szedi, a többi területen a termés dézsmája változatlanul az apátot illette.⁵¹ Ennek az alapja az 1414-ben megnyitott konstanzi zsinat, melyen XXIII. János pápa több engedményt is tett a magyaroknak, amit azonban a lemondtatása után felfüggesztett, 1415. július 1-én,⁵² amihez Zsigmond király is hozzájárult 1415. július 19-én.⁵³ Demeter, tihanyi apát mégis élt az engedményekkel, és többek között Apátiban, de a szigeten kívüli területeken is, mint Aszófőn, Kövesden, Örvényesen, Udvariban, Szentpéter-Dörgicsén, Vászolyon, Kis-Pécselyen, Szőlősön, Füreden, Siskén és Kéken a tizedet, amelyet eddig a veszprémi káptalannak fizettek, három évig magának foglaltatta le. E miatt a káptalan az esztergomi érseki szentszéknél pert indított. Amikor megérkezett a hír a felfüggesztésről, Demeter már

elkezdte a tizedszedést.⁵⁴ A per lebonyolítása miatt András komáromi főesperes és esztergomi kanonok Füredre hívta a peres feleket 1416. március 23-ra, és egy héttel később, március 31-én a piacenzai Vicedominis Máté, esztergomi vikárius kimondta az ítéletet, miszerint az apát csak a félszigeten belül szedheti a tizedet.⁵⁵ Liptói Miklós, veszprémi prépost azonban a pápai kúria előtt is megindította a pert, és 1416. június 17-én Abetzier János ermelandi püspök megidézette a tihanyi apátot, hogy 40 nappal később jelenjen meg "az apostoli ügyhallgatói helységben".⁵⁶ Zsigmond király ugyanazon év augusztus 10-én tiltotta el Londonból az apátot a tizedek lefoglalásától Nyárágyi Miklós kérésére.⁵⁷ November 15-én Kanizsai János pedig utasította a Veszprém megyei bárókat, ispánokat, stb., hogy jószágvesztés terhe mellett a tihanyi apát urat tartóztassák le, és Esztergomba, az érseki vikáriushoz vigyék el. Ez valószínűleg nem történt meg.⁵⁸ 1417-ben Demeter apát Konstanzban volt, hogy az 1276-ban nyert Tihanyra és Apátira vonatkozó adó-, és bírói mentességet kiterjessze a sziget előtti 11 falura is.⁵⁹ Azonban ezzel csak annyit ért el, hogy 1417. március 12-én kieszközölte az apát Zsigmond királynál a vasárnapi, pünkösdi és Nagyboldogasszony-napi heti-, és országos vásárokat. Ezeknek a helyszíne nem tisztázott, vagy a monostornál, vagy Apáti falunál tarthatták meg.⁶⁰ Később, Mátyás király ideje alatt, 1479-ben Ugron László apát vádat emelt a veszprémi káptalan ellen, mint felperes, hogy két jobbágyát áttelepítette Aszófőről Apátiba, engedély és egyéb tartozások fizetése nélkül. Mátyás elrendelte a két jobbágy visszatelepítését.⁶¹

A 16. század elején a környékbeli világi urak foglalták el Tihany várát tartozékaival együtt, így Apáti is hatalmuk alá került.⁶² 1528. január 25-én Ferdinánd megerősítette II. Lajos átírt oklevelét, melyben Apátit a királyi adószedés alól felmentette.⁶³ Tallandó János apát halála után Benedek apát megtartotta a falut (és az egyéb zalai birtokokat) János király részére, így Ferdinánd király nem tudta portáit a megyei adószedőivel összeírni 1531-ben és 1534-ben.⁶⁴

Ezután következett a félsziget történetében az állandó katonai megszállás korszaka, egészen 1609-ig. Ez alatt pusztult el a középkori Apáti falu, valószínűleg 1534 körül. Területét elhagyták, miután a Veszprémet elfoglaló török csapatok 14 évig

zaklatták a környékbeli falvakat, 1552-1566 között. Gyulafi László tihanyi várkapitány alatt gyalog-, és lovas őrség állomásozhatott Tihany és Apáti véghelyeken, ez utóbbinál a külső árok mögött,⁶⁵ ám ennek az adatnak a hitelessége megkérdőjelezhető. Okleveles forrást nem tudtam rá találni, elképzelhető, hogy félreolvasásból származik a hiba, és az említett *praesidium* csak Tihanyra vonatkozik. Tudni lehet, hogy szegényes kunyhókban éltek családostól ugyanezen a helyen.⁶⁶

Veszprém visszavétele után nagy változások zajlottak le: 1627-ben a katonai őrségtől az apátnak vissza kellett perelnie egyebek közt az apáti rétek birtokjogát, de még 20 évig maradt a várkapitányok kezében.⁶⁷ 1665-ös összeírás szerint a félszigeten összesen 42 hold szántóföld volt.⁶⁸ 1647-ben kezdődött el Apáti falu utolsó „tündöklése”: Macripodari Jácint atya Karacsics Mátyás tihanyi várkapitány tanácsára az 1647. május 13-án kelt szabadságlevelében megengedte, hogy következő, 1648-as évben, Szent-György naptól kezdődően Apáti újra felépüljön, de csak az árkon túli rész, mert a belső területek mind Tihanyhoz tartoztak. Az újonnan felépült területek három évig minden úrbéri tehertől mentesek voltak.⁶⁹ 1652. szeptember 14-én, Karacsics Mátyás, a tihanyi vár főkapitánya elismerte Macripodari apát úr birtokjogát az apáti rét árkon belüli részéről, amit csak őt illeti meg. A rét határa pedig egy torony, de megemlíti az oklevél a töltéseket is, ahol kompokon (*navigio*) szoktak közlekedni.⁷⁰ Annyi még megtalálható a faluval kapcsolatban, hogy legalább 30 évig még fenn állt. 1678 elején még voltak lakói, de ugyanazon év tavaszán ott akarták hagyni a falut a tihanyi vajda adókövetelése miatt (az apáttól kértek segítséget).⁷¹ A vajda rangban a tihanyi kapitány és a porkoláb között helyezkedett el, a félszáz főnyi gyalogság főtisztje volt. Altisztjei a tizedesek.⁷² Valószínűleg el is hagyhatták a települést, mert további információkról nem rendelkezünk a lakosokról.⁷³

Tihany-Apáti falva a hányatottabb sorsú középkori települések közé sorolható. Épen maradt templomát ugyan a mai napig használják ugyan misék és koncertek tartására, azonban a falu már nem volt ennyire szerencsés, nem maradtak máig is álló falak. A további történeti és régészeti kutatásokig pedig a kis templom a gondos műemlékvédelmi állagmegóvásnak köszönhetően továbbra is hirdeti a falu egykori dicsőségét.

Jegyzetek:

1. MRT 2, 45/11
2. FITZ 1982, 22–23, 29–30.
3. FITZ 2003, 207.
4. VIRÁG 2005, 25; SZABÓ – BORHY 2015, 120. KÉP.
5. DAX – TÖRŐCSIK – UZSOKI 1985, 29–31.
6. SZABÓ – BORHY 2015, 128.
7. MÓCSY – FITZ 1990, 50–51.
8. RHÉ 1907, 364–368.
9. GABLER 2003a, 235–238.; GABLER 2003b, 241–243.
10. PALÁGYI 1994, 19–20.
11. THOMAS – SZENTLÉLEKY 1959, 19–20.
12. PALÁGYI 1994, 9.
13. MRT 2, 6/3.
14. MRT 2, 11/2.
15. MRT 2, 14/1.
16. MRT 2, 18/1.
17. MRT 2, 21/33.
18. MRT 2, 49/6.; GABLER 1994, 151–152.
19. MRT 2, 59/23.
20. MRT 2, 60/5.
21. MRT 2, 7/5.
22. MRT 2, 29/4.
23. MRT 2, 34/5.
24. MRT 2, 37/16.
25. GÖMÖRI 2003, 244.
26. MRT 2, 44/5.
27. THOMAS 1961, 11; THOMAS 1964, 379.
28. GÖMÖRI 2003, 244.
29. NOVÁKI 1958, 63–65.
30. KUZSINSZKY 1903, 19.
31. HAJNÓCZY 1987, 47.
32. BENDEFFY – NAGY 1969, 58.
33. BENKÓ 1913, 6.
34. ERDÉLYI 1908b, 110. OKL.; MÁLYUSZ 1997, 1713. OKL. „... *ipsum capitulum in possessione integrarum decimarum...videlicet (in possessione) Apati, extra murum et fossatum ibidem existentis, et aliorum porcionum possessionariarum ipsius domini abbatis, scilicet in Arach, Kek, Fyred predicta, Syske, A(ssofew), Kewsd, Ermenes, Odwary, Zewles, Kispichel et Dergeche Sancti Petri vocatis habitarum, in possessione vero integrarum decimarum intra predictum murum et fossatum dictum dominum abbatem reperisset.*”
35. ERDÉLYI 1908a, 133.; WENZEL 1860, 61. OKL.
36. ERDÉLYI 1908a, 133; ERDÉLYI 1908b, 21. OKL.
37. ERDÉLYI 1908a, 138, 461; ERDÉLYI 1908b, 34. OKL.
38. ERDÉLYI 1908a, 141; ERDÉLYI 1908b, 39. OKL.
39. ERDÉLYI 1908a, 138.
40. ERDÉLYI 1908a, 139–141; ERDÉLYI 1908b, 10. OKL.
41. ERDÉLYI 1908a, 141; ERDÉLYI 1908b, 56. OKL.; ALMÁSI 1996, 514. OKL.
42. ERDÉLYI 1908a, 121; VÁRSZEGI – ZOMBORI 2000, 375, 386–387.
43. BÉKEFI 1907, 249.
44. GUZSIK 1979, 198.
45. ERDÉLYI 1908a, 140; PITI 2001, 96. OKL. „*Andream presbiterum de Apaty, capellanum nostrum*”
46. ERDÉLYI 1908a, 140; ERDÉLYI 1908b, 84. OKL.
47. ERDÉLYI 1908a, 142; ERDÉLYI 1908b, 87. OKL.
48. ERDÉLYI 1908a, 245; ERDÉLYI 1908b, 80., 81. OKL.
49. ERDÉLYI 1908a, 143.
50. ERDÉLYI 1908b, 110. OKL.
51. ERDÉLYI 1908a, 245.
52. MÁLYUSZ 1996, 802. OKL.
53. ERDÉLYI 1908a, 55; MÁLYUSZ 1997, 874. OKL.
54. ERDÉLYI 1908a, 55.
55. ERDÉLYI 1908a, 55; ERDÉLYI 1908b, 110. OKL.; MÁLYUSZ 1997, 1713. OKL.
56. ERDÉLYI 1908a, 56; ERDÉLYI 1908b, 111. OKL.; MÁLYUSZ 1997, 2024. OKL.
57. ERDÉLYI 1908a, 56; ERDÉLYI 1908b, 112. OKL.; MÁLYUSZ 1997, 2188. OKL.
58. ERDÉLYI 1908a, 56; ERDÉLYI 1908b, 113. OKL.
59. MÁLYUSZ 1999, 1576. OKL, 1586. OKL.
60. ERDÉLYI 1908a, 245; ERDÉLYI 1908a, 56; ERDÉLYI 1908a, 467; ERDÉLYI 1908b, 106., 114. OKL.; MÁLYUSZ 1999, 212. OKL.
61. ERDÉLYI 1908a, 63; ERDÉLYI 1908b, 134. OKL.
62. ERDÉLYI 1908a, 245.
63. ERDÉLYI 1908a, 73; ERDÉLYI 1908b, 151. OKL.
64. ERDÉLYI 1908a, 245; ERDÉLYI 1908a, 75.
65. ERDÉLYI 1908b, 197. OKL.
66. ERDÉLYI 1908a, 246.
67. ERDÉLYI 1908a, 246; ERDÉLYI 1908b, 246. OKL.
68. ERDÉLYI 1908a, 208, 218; ERDÉLYI 1908b, 285. OKL.
69. ERDÉLYI 1908a, 246; ERDÉLYI 1908b, 94.; 269. OKL.
70. ERDÉLYI 1908a, 229–230, 273. ERDÉLYI 1908b, 273. OKL. („...*turris ex muro a vico dividens locum Apaty, aggeres quoquo, intra quos navigio transibant*”)
71. ERDÉLYI 1908a, 247; ERDÉLYI 1908b, 296. OKL.
72. ERDÉLYI 1908a, 182.
73. ERDÉLYI 1908a, 247; ERDÉLYI 1908b, 296. OKL.

Képek, források:

- Saját fotók
- <https://mapire.eu/hu/>
- <https://www.google.hu/maps>

*I. katonai felmérés**II. katonai felmérés**III. katonai felmérés*

Irodalom (és rövidítések feloldása):

- ALMÁSI 1996:– ALMÁSI Tibor (szerk.): Anjou-kori oklevéltár XI. Budapest-Szeged 1996.
- BÉKEFI 1907: BÉKEFI Reming: A Balaton környékének egyházai és várai a középkorban. Budapest 1907.
- BENDEFFY – NAGY 1969: BENDEFFY László. – V. NAGY Imre.: A Balaton évszázados partvonalváltozásai. Budapest 1969.
- BENKÓ 1913: BENKÓ Mihály: A Tihanyi-félsziget. Budapest 1913.
- DAX – TÖRŐCSIK – UZSOKI 1985: CS. DAX Margit – TÖRŐCSIK Zoltán – UZSOKI András (szerk.): A Bakony és a Balaton-felvidék évezredei. Vezető a Veszprémi Bakonyi Múzeum állandó kiállításához. Veszprém 1985.
- ERDÉLYI 1908a: ERDÉLYI László: A Tihanyi Apátság önállósága 1055-1701. A Pannonhalmi Szent Benedek Rend Története 10/2. Budapest 1908.
- ERDÉLYI 1908b: ERDÉLYI László: A Tihanyi Apátság önállósága 1055-1701. A Pannonhalmi Szent Benedek Rend Története 10/2. Budapest 1908.
- FITZ 1982: FITZ Jenő: Pannonok évszázada. Budapest 1982.
- FITZ 2003: FITZ Jenő.: A római kor történeti vázlat. In: VISY Zsolt (főszerk.): Magyar régészet az ezredfordulón. Budapest 2003., 205–208.
- GABLER 1994: GABLER Dénes: A Balatontól északra lévő terület római kori településtörténetének néhány kérdése. Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei 19–20 (1993–1994), 149–155.
- GABLER 2003a: GABLER Dénes: Vidéki települések Pannoniában. Villák. In: VISY Zsolt (főszerk.): Magyar régészet az ezredfordulón. Budapest 2003., 235–238.
- GABLER 2003b: GABLER Dénes: Falusi jellegű települések Pannoniában. In: VISY Zsolt (főszerk.): Magyar régészet az ezredfordulón. Budapest 2003., 241–243.
- GÖMÖRI 2003: GÖMÖRI János.: A kézművesség emlékei. In: VISY Zsolt (főszerk.): Magyar régészet az ezredfordulón. Budapest 2003., 243–247.
- GUZSIK 1979: GUZSIK Tamás: Veszprém megye középkori templomépítészetének kutatási kérdései. A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei 14 (1979), 163–202.
- HAJNÓCZI 1987: HAJNÓCZI J. Gyula: Pannónia római romjai. Budapest 1987.
- KUZSINSZKY 1903: KUZSINSZKY Bálint: A Balatonvidék régészeti áttekintése. In: LOVASSY Sándor (szerk.): A Balatoni Múzeum-Egyesület Első Évkönyve. Az Egyesület első három évéről (1898/99 – 1900/1901). Keszthely 1903., 15–24.
- MAGYAR 1989: MAGYAR Kálmán: Siófok története a honfoglalástól a mohácsi vészig. In.: KANYAR József (szerk.): Siófok. Várostörténeti tanulmányok. Budapest 1989, 43–128.
- MÁLYUSZ 1996: MÁLYUSZ Elemér: Zsigmondkori oklevéltár V. (1415–1416). Budapest 1996.
- MÁLYUSZ 1997: MÁLYUSZ Elemér: Zsigmondkori oklevéltár VI. (1417–1418). Budapest 1997.
- MÓCSY – FITZ 1990: MÓCSY András – FITZ Jenő: Pannonia régészeti kézikönyve. Budapest 1990.
- MRT 2 1969: ÉRI István – KELEMEN Márta – NÉMETH Péter – TORMA István: Magyarország Régészeti Topográfiája 2: Veszprémi járás. Budapest 1969.
- NOVÁKI 1958: NOVÁKI Gyula: Római-kori halastavak. Soproni Szemle 12/1 (1958), 63–65.
- PITI 2001: PITI Ferenc (szerk.): Anjou-kori oklevéltár XXIV. Budapest-Szeged 2001.
- PALÁGYI 1994: K. PALÁGYI Sylvia.: Őskor, római kor, népvándorlás kora. In: VERESS D. Csaba – HUDI József – ÁCS Anna – PALÁGYI Sylvia: Nemesvámos története – A község története az ősidőktől napjainkig. Veszprém 1994.
- RHÉ 1907: RHÉ Gyula: Római leletekről Balácsa pusztán. Archaeologiai Értesítő 27 (1907), 364–368.
- SZABÓ – BORHY 2015: SZABÓ Miklós – BORHY László Magyarország története az ókorban. Kelták és rómaiak. Budapest 2015.
- THOMAS – SZENTLÉLEKY 1959: B. THOMAS Edit – SZENTLÉLEKY Tamás: Vezető a Veszprémi Bakonyi Múzeum régészeti kiállításában – Őskor-Római kor. Budapest 1959.
- THOMAS 1961: THOMAS Edit: Római villák a Balaton-felvidéken. Budapest 1961.
- THOMAS 1964: THOMAS Edit: Römische Villen in Pannonien. Budapest 1964.
- VÁRSZEGI – ZOMBORI 2000: VÁRSZEGI Asztik – ZOMBORI István (szerk.): Rationes Collectorum Pontificorum in Hungaria. Monumenta Vaticana Hungariae 1/1. Budapest 2000.
- VIRÁG 2005: VIRÁG Árpád: A Sió és a Balaton közös története – 1055–2005. Budapest 2005.
- WENZEL 1860: WENZEL Gusztáv: Árpádkori új okmánytár I. Pest 1860.